

Deér Erzsébet¹ Jog és irodalom

I. Bevezetés

Mit jelent a jog, mint büntetőjog, mikor mondjuk valamire azt, hogy az irodalom része? Miért említjük őket egy mondatban, összehasonlítva egymással? Miért van szükség rájuk? A jog és irodalom témakörén belül próbálok választ találni a kérdésekre, nagy hangsúlyt fektetve arra, hogy miről is beszélünk, amikor a „jog az irodalomban” és a „jog mint irodalom” kifejezéseket használjuk.

Tanulmányomban megvizsgálom a jog és az irodalom kapcsolódási pontjait, hogy milyen hatással vannak egymásra, született-e új alkotás vagy éppen jogszabály a másik miatt. Példákon keresztül mutatom be, hogy a jog hogyan érvényesül az irodalomban, és hogy a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyv² (a továbbiakban: Btk.) szerint miként lehetne értékelni a bűncselekményeket.

A választott téma igen közel áll hozzám, nemcsak azért, mert jogásznak tanulok, hanem mert az irodalmat is kedvelem. Hatodik osztályban váltam könyvmollyá, azóta sok műfajú könyvet elolvastam, a legjobban a krimiket szeretem. Jogász hallgatóként még szívesebben olvasok bűncselekményről szóló regényeket, mert most már azonosítani is tudom a tényállási elemeket.

II. A jog és az irodalom kialakulása

„A büntetőjog azon jogi normák összessége, amelyek meghatározzák, hogy mely cselekmények képeznek bűncselekményt, melyek a büntetőjogi felelősségre vonás feltételei és akadályai, és melyek a bűncselekmény jogkövetkezményeként kiszabható büntetések és intézkedések.”³

Az állam keletkezését megelőzően a sértettnek korlátlan és határtalan volt a bosszújoga, bárhogyan elégtételt vehetett maga és családja részére, ezt nevezzük magánbosszúnak. A közösségi együttélés azonban kialakított bizonyos együttélési szabályokat, szokásokat, így az egyén megtorlási joga korlátozva lett. Ahogy létrejöttek az államok, úgy váltak kikényszeríthetővé a szokások, amelyeket innentől jogszokásoknak hívunk. A jogszokások összessége a szokásjog, amely írásba foglalás nélkül, a nép hallgatolagos beleegyezésével keletkezik, és amely mindenkit kötelez.⁴

A sértettet a *ius talionis* és a *compositio* elve illette meg, azaz a „szemet szemért, fogat fogért” és a megváltás elve. Később kialakult az állami büntetőhatalom a közösség egészét sértő cselekmények esetében, az állam kivette a sértett kezéből a büntetőigényét. Írásba foglalták a törvényeket, innentől csak olyan cselekmény miatt kerülhetett sor büntetésre és csak olyan büntetést lehetett kiszabni, amely az elkövetés idején törvényben szabályozva volt.⁵ A XX. század végétől megerősödött a sértett szerepe, elkezdtek figyelembe venni az érdekeit, így előtérbe került a helyreállító igazságszolgáltatás.⁶

Az irodalom, csakúgy, mint a jog, kezdetben nem volt írásban rögzítve. Az emberek szájhagyomány útján tanulták meg a mondókákat, meséket. Elsőként az érzelmeiket fejezték ki ritmikus formában, éppen ezért nem volt egy meghatározott szöveg, amit visszatérően

---

¹ Joghallgató, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar.

² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

³ NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog*. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2020. 30. p

⁴ MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA: *Római jog*. Szeged, 2019. 52. p.

⁵ *Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.

⁶ NAGY 2020, 32-35. p

énekeltek. Később már istenekről, hősökről, mitikus történetekről meséltek, és bár ekkor se szó szerint ismételték meg őket, ugyanazokról a témákról szóltak.⁷ Az irodalom egyre inkább azzal kezdett el foglalkozni, ami a mindennapi életben történik, történhet vagy szeretnék, hogy történjen. Azért találhatunk jogi vonatkozású részeket a regényekben és a versekben, mert az befolyásolta az emberek életét, állandóan jelen volt. A bűncselekmények ráadásul érdekesek tudnak lenni, könnyű felkelteni velük az olvasó figyelmét. Az egyes korok rávilágítanak arra, hogy az embereket éppen akkor mi foglalkoztatta, milyen kérdéseket tettek fel maguknak, min akartak változtatni.

Az ókorból maradt ránk *Szophoklész* *Antigoné* című drámája, amelynek központi konfliktusa, hogy az istenek íratlan törvényeit vagy az uralkodók rendeleteit kell-e betartani.⁸ *Kreón* visszaél hatalmával, amikor megtiltja, hogy eltemessék *Polüneikészt*, pedig a temetéshez való jog mindenkit megillet az isteni szabályok szerint. *Kreón* nem az igazságosságot képviseli, nincs tekintettel a mindenki által követett íratlan jogra. Olyan szabályokat akar hozni, amelyek neki kedveznek, és büszkeségből nem vonja vissza őket, amikor már ő is tudja, hogy helytelen rendelkezéseket hozott. *Antigoné* képviseli az íratlan jog követőjét, a társadalomban általánosan elfogadott törvényeket. Nem hódol be a földi hatalomnak, meghal azért, amiben hisz, amit igazságosnak gondol.

III. Irányzatok

Mi jut először az ember eszébe, ha meghallja azt, hogy jogász? Valószínűleg egy tárgyalóterem, ahol az ügyvédek és ügyészek vitatkoznak, érvelnek, szónokolnak. Már az iskolában tanulunk arról magyar órán, hogy *Cicero* szabályait követve hogyan válhatunk jó szónokká, hogyan tudunk jól érvelni, mikre kell figyelni, ha nem veszekedni, hanem vitatkozni akarunk. A jogászoknak nemcsak beszélni, de írni és értelmezően olvasni is jól kell tudniuk ahhoz, hogy sikeresek legyenek, tehát elmondható, hogy irodalmi tevékenységet végeznek.⁹

A jog és irodalomnak két csoportja van, amiről említést kell tenni: a „jog az irodalomban” (*law in literature*) és a „jog mint irodalom” (*law as literature*). Az előbbi irodalmi művekben vizsgálja a jog és erkölcs, a jog és igazságosság kapcsolatait, és úgy alapvetően a jogot. Az utóbbi a jogi szövegeket kívánja értelmezni, ehhez felhasználja a szépirodalomban használt elemzési technikákat.¹⁰

III.1. Jog az irodalomban

Hogyan tudja a jogász eldönteni, hogy mikor kell a törvényszöveget alkalmazni és mikor kell az egyedi esetre vonatkozóan dönteni? Szükség van hozzá, hogy a törvények mögötti tartalmakat is ismerje, a védendő jogi tárgyat, mert „*a normatív világban jog és narratíva szétválaszthatatlanul összefüggenek*”, ahogy *Robert Cover* mondja.¹¹ Ahhoz, hogy tágítsa tudását, fejlessze gondolkodását, lássa az összefüggéseket, segítségére van a szépirodalom,

⁷ KLANICZAY TIBOR et. al.: *A magyar irodalom története 1600-ig*. In: Sötér István (szerk.): *A magyar irodalom története* I. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1964. 25-26. p. https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/11/27/dd/1/MIR_T_01.pdf

⁸ FEKETE BALÁZS – MOLNÁR ANDRÁS (szerk.): *Iustitia emlékezik. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet. Budapest, 2020. 13. p. https://jog.tk.hu/uploads/files/kotet_teljes.pdf

⁹ NAGY TAMÁS: *Josef K. nyomában – jogról és irodalomról*. Attraktor. Máriabesnyő – Gödöllő, 2010. 12. p. <https://www.szaktars.hu/attraktor/view/nagy-tamas-josef-k-nyomaban-jogrol-es-irodalomrol-2010/?pg=13&layout=s>

¹⁰ FEKETE – MOLNÁR 2020, 13. p. https://jog.tk.hu/uploads/files/kotet_teljes.pdf

¹¹ NAGY 2010, 12. p. <https://www.szaktars.hu/attraktor/view/nagy-tamas-josef-k-nyomaban-jogrol-es-irodalomrol-2010/?pg=13&layout=s>

mert az az adott kor aktuális álláspontját mutatja be a világról, a társadalomról, a jogról. Az irodalom részletesen kifejthet egy-egy problémát, érvelhet mellette és ellene, az olvasóra bízhatja a döntést, hogy szerinte mi az igazság.

Lon L. Fuller alkotott egy fiktív jogesetet, amely az amerikai Legfelsőbb Bíróság elé került, és talán nem árulok el nagy titkot, ha elmondom, hogy nem született egységes álláspont a bírák között. 4300-ban járunk a történetben, 4 barlangász a barlangban rekedt, a mentőalakulatok többszöri kísérlettel se tudták kiszabadítani őket. Időközben elfogyott az élelmük, rádió segítségével kértek tanácsot, hogy hogyan tudnák túlélni. Az orvos kétségbe vonta, hogy élve kikerülnek, ekkor az egyik barlangász feltette a kérdést: Ha az egyiküket megölnék és megennék, lenne esélyük? Az orvos igennel felelt, de arra már nem tudott válaszolni, hogy kit öljenek meg maguk közül. Ekkor megszakították a kapcsolatot a külvilággal, kockát vetettek, és a vesztest megették. 12 nap múlva találtak rájuk, immár csak 3 emberre, akik feláldozták egy társukat azért, hogy a többség életben maradjon.¹²

Objektíve nézve megölték egy embert, társtettesi¹³ pozícióban, így ha szó szerint értelmeznénk a törvényt, el kellene ítélni őket a hatályos törvények szerint. De azt látjuk, hogy végszükségi helyzetben¹⁴ voltak, amely büntethetőséget kizáró ok. Mindegyik barlangász személyét védi a törvény, mindannyian veszélyben voltak, mert nem tudtak kiszabadulni. Másként nem lehetett volna elhárítani a veszélyt, csak ha megölnék maguk közül valakit? Mennyit ér egy ember élete három másikéhoz képest? Csak a balszerencsén múlt, hogy rosszat dobott, egy másik dobással talán valaki mást öltek volna meg. A három élet többnek tűnhet, mint egy, de az az egy is mindennél többet ér, tehát a büntetőjog védelemben kell részesítse. Mégis felmerülnek az erkölcsi szabályok, érezzük, hogy nem teljesen bűnösök az elkövetők. Elfogyott az élelmük, nem láttak reményt a menekülésre, nem tudták, mikor fogják kimenteni őket. Lehet, hogy másnap, lehet, hogy két hét múlva, lehet, hogy soha. Ha nem jutottak volna ki 12 nap múlva, még valakit megették volna? Az már két élet lenne két életért cserébe...

III.2. Jog, mint irodalom

A „jog mint irodalom” kapcsán felvetődik a kérdés, hogy az igazságot hogyan értelmezzük. Eseti igazságként vagy a mindenkire egyforma mértékben vonatkozó igazságként? Ragaszkodnunk kell minden esetben az írott joghoz vagy el lehet térni tőle?¹⁵ Ha szó szerint értelmezzük, nem feltétlenül vesszük figyelembe a jogalkotó eredeti akaratát, ez igazságtalan döntéshez vezethet. Nem hiába ismerünk olyan alapelveket, mint a kiterjesztő értelmezés és a kevesebből többre, többről kevesebbre történő értelmezés. Ugyanez igaz a törvénykönyvön belül a büntetési tételek meghatározásánál. Vegyük példának a lopás és a rablás törvényi tényállását. Ha a lopás büntetési tétele 2 évig terjedő szabadságvesztés,¹⁶ akkor a rablás büntetési tétele¹⁷ nem egyezhet meg vele, hiszen az egy összetett bűncselekmény, az eszközcselekmény az erőszak, a célcselekmény a lopás.

¹² GREENE, DWIGHT et. al.: *The Case of the Speluncean Explorers: Contemporary Proceedings*. The George Washington Law Review, 1993. Vol. 61. No. 6. 1754-1755. p. https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1132&context=fac_articles

¹³ Btk. 13. § (3) Társtettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.

¹⁴ Btk. 23. § (1) Nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját, illetve más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelmében így jár el, feltéve, hogy a cselekmény nem okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett.

¹⁵ TÓTH J. ZOLTÁN: *A „jog és irodalom” felhasználása az egyetemi oktatásban*. Irodalmi Szemle, 2015/1. 15. p. https://irodalmiszemle.sk/wp-content/uploads/2016/02/isz_2015_01.pdf

¹⁶ Btk. 370. § (2) bek.

¹⁷ Btk. 365. § (1) bek. szerint két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.

Már középiskolában tanultunk olyan értelmezési módszereket, amelyekkel feltárhatjuk a szépirodalmi szövegek lényegét, amely azt szolgálja, hogy ne csak összeolvassuk a szavakat, hanem jelentést is tulajdonítsunk nekik. Sokszor értelmet nyer egy-egy részlet, ha ismerjük a szerző élettörténetét. Ha elsajátítottuk a különböző szempontok szerinti értelmezést, ezt a tudást rávetíthetjük a jogi szövegekre is, így hatékonyabban tudjuk alkalmazni őket. Ha pedig értjük és jól használjuk a jogot, könnyen jó jogász válhat belőlünk.¹⁸

A bíró joghoz kötöttsége biztosítja azt, hogy ne önkényesen döntsön, hogy meg legyen kötve a keze. Ha minden jogesetnél más szempontokat venne figyelembe és az aktuális hangulata szerint döntene, nem beszélhetnénk egységességről, igazságosságról. Képzeld el, hogy van két egyező tényállás: az emberölés alapesete, amikor egy fegyverrel – amit jogosan birtokol – a vádlott fején lövi a sértettet, aki azonnal meghal. Mind a két esetben felnőttkorú, beszámítási képességgel rendelkező nő az elkövető, de a bírónak szimpatikusabb a barna hajú nő, őt 7 évre ítéli el, míg a vörös hajút 11 évre. Ha ez megtörténhetne, a jog elveszítene a társadalom belé vetett hitét, értelmét veszítene az igazságszolgáltatás.

Fontos megtalálni az arany középutat a szó szerinti értelmezés és az attól való eltérés között. A bírónak mérlegelnie kell a bizonyítékokat, figyelembe kell vennie az eset összes körülményét és a jog egészének szellemében kell meghoznia az ítéletét.

IV. Jogi történetmesélés

Felsorolok 10 szót, amit meg kell jegyezni és vissza kell mondani. Kalapács, hintaló, vér, kötszer, telefon, kórház, gipsz, tévé, alma, keresztretjvény. Ezt még könnyen észben lehet tartani, de mi van, ha 20, 50, vagy még több dologra kell emlékezni? Ha egy történetbe foglalom ezeket a szavakat, jobban fel lehet majd idézni őket? Lássunk egy példát.

Ferenc, a családapa észrevette, hogy 3 éves fiának, *Gergőnek* a *hintalova* instabil. Hogy megjavítsa, kivette a szerszamosládájából a *kalapácsot* és néhány szöveget, majd nekiállt használhatóbbá varázsolni azt. Éppen ütésre emelte a jobb karját, amikor *Gergő* hátulról ráugrott, így az ütést célt tévesztett és a szög helyett a bal hüvelykujját találta el. Azonnal elkezdett *vérezni*, és hogy elállítsa, szólta *Julinak*, a feleségének, hogy hozzon *kötszert*. Elkezdte lemosni a vért, ekkor látta, hogy kiáll a csontja. *Telefonon* hívták a mentőket, akik 20 perc múlva *kórházba* szállították, ahol az orvos megröntgenezte, majd *begipszelte* az ujját. A következő napokban hol *tévé*t nézett, miközben *almát* rágcsált, hol *keresztretjvényt* fejtett, hogy unalmát csökkentse.

A történetekkel sokkal könnyebb megjegyezni és érthetőbben át lehet adni az eseményeket. Legyen akármilyen száraz is a beszélgetés tárgya, ha kiszínezzük egy kicsit, „mesébben” adjuk elő, akkor máris érdekesebb lesz. A történetmeséléssel nemcsak befogadja a másik fél a mondandónkat, de meg is érti azt, ezáltal jobban elraktározza az információkat, amelyekre ha később szükség van, könnyebben elő tudja hívni és elő tudja adni őket.

A „jogi történetmesélés” (*legal storytelling*) az Egyesült Államokból indult irányzat, amely eredetileg a kisebbségben, illetve a hátrányos helyzetben élők olyan történeteit hallgatta meg és jegyezte fel, amelyekkel a jog nem kívánt foglalkozni. Feladata, hogy a jogászok megfogalmazzák jogi szaknyelvvvel a hétköznapi történeteket, amelyek adott esetben a bíróságon is megállják helyüket. Magyarországon 1990-ben jelent meg a jogi kultúra fogalma, felváltva az addig uralkodó „társadalmi jogtudatot”, amely szocialista eszméket vallott. „*A jogi kultúra a joggal kapcsolatos értékek, normák,*

¹⁸ TÓTH 2015, 18. p. https://irodalmiszemle.sk/wp-content/uploads/2016/02/isz_2015_01.pdf

szimbólumok és a társadalmi gyakorlatok sajátos mintázatainak összessége.” Megjelenik a jogászok gondolkodásában, alapelveikben és szabályaikban írott és íratlan formában.¹⁹

A jog hogyan hat az irodalomra? Ha csak hazánkat nézzük, innen is több irodalmár járt jogi egyetemre (ha nem is fejezték be mindannyian), így például *Eötvös József*, *Jókai Mór*, *Móricz Zsigmond*, vagy éppen *Ady Endre*. A jog meghlette mind a szépirodalmat, mind a költészetet, amelyből számos remek alkotás született. *Dr. Magyar Elemér*, aki korábban ügyvédként praktizált, megírta a *Kezdő bűnözők kézikönyve*²⁰ című pamfletjét, amelyben foglalkozása során látott és hallott eseteket gyűjtött össze, majd kiadta a *Fekete-fehér*²¹ című drámáját. Ez utóbbi alkotás is megtörtént események alapján született, egy kisebbséghez tartozó férfit ítélnék el ártatlanul, akinek társadalomba való visszailleszkedését nem segíti a jog szabadulása után.

És az irodalom hogyan hat a jogra? Az Egyesült Államokban 1780-tól volt lehetőség felsőfokú szinten jogot hallgatni, amelyhez elengedhetetlen volt az irodalmi művek ismerete. Olvastak például *William Blackstone*-tól és *Edward Coke*-tól, mind a ketten jogászok voltak és emellett írtak. *Thomas Jefferson* „öt éven keresztül napi tizennégy órai olvasást követelt meg” a jogász hallgatóktól, akik többek között teológiát, költészetet és retorikát kellett tanulmányozzanak. E nehéz évek eredménye azonban kifizetődő volt: biztos volt a tudásuk, magabiztosan szónokoltak.²²

Az amerikai felsőbbíróságok több ítéletükben jogtudományi publikációkat hívtak segítségül, így *Adams kontra Tanner* ügyében,²³ és *Miller kontra Jackson* ügyében.²⁴ *Kafka*ra több száz ítéletükben hivatkoztak, Az átváltozás című novellájára például a *U.S. kontra Arboleda-ügyben*.²⁵ Kialakult az a kifejezés, hogy „Kafkaesque”, amely azt jelenti, hogy valamit a teljes értelmetlenség hat át, valami szürreálisan torzítva van és gyakran a közelgő veszélyt is jelzi.²⁶

A „jogi történetmesélés” nagy hasznára van a jogászoknak: könnyebben kifejtik, amit elgondoltak, választékosabban érvelnek és jobban indokolnak. Minél több jogi vonatkozású irodalmat olvasnak, annál megfontoltabban viselkedhetnek egy-egy morális kérdés kapcsán.

V. Bűn és bűnhődés

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés*²⁷ című művét elemzem különböző szempontok szerint. A Btk. segítségével értelmezem az egyes tényállási elemeket, nevesítem a minősített eseteket, közben megvizsgálom a mű központi kérdését. Az íróról csak annyit szólnék, hogy hányattatott sorsa volt, majdnem kivégezték, végül Szibériába került kényszermunkára, ahonnan harmincnyolc évesen szabadulhatott.²⁸ A mű főszereplőjének, *Raszkolnyikovnak* bűnhődését lehet értelmezni saját cselekedeteinek megbánásaként is.

¹⁹ H. SZILÁGYI ISTVÁN: *Kínos történetek. Jogi történetmesélés és jogszociológia*. In: Bodnár Kriszta – Fekete Balázs (szerk.): *Iustitia meghallgat. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*. MTA TK JTI, Budapest, 2018. 203-206. p. https://jog.tk.hu/uploads/files/MTA_JTI_justitia.pdf

²⁰ MAGYAR ELEMÉR: *Kezdő bűnözők kézikönyve*. BBS-INFO Könyvkiadó és Informatikai Kft. Budapest, 2001.

²¹ MAGYAR ELEMÉR: *Fekete fehér*. BBS-INFO Könyvkiadó és Informatikai Kft. Budapest, 2005.

²² NAGY TAMÁS: *Jog és irodalom – valami jog van ami irodalom*. Szeged, 2007. 74-76. p. <https://docplayer.hu/15469932-Nagy-tamas-jog-es-irodalom.html>

²³ *Adams v. Tanner*. Washington, Counsel for Parties, 1917, 273. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep244/usrep244590/usrep244590.pdf>

²⁴ *Miller and another v. Jackson and others*. Court of Appeal, 1975, 173. https://lawapps2.law.miami.edu/clink/download.aspx?ca_id=340&cad_id=410

²⁵ *United States v. Arboleda-Hurtado*. Florida, 1992. 790 F. Supp. 1140. <https://cite.case.law/f-supp/790/1140/>

²⁶ POTTER, PARKER: *Ordeal by Trial: Judicial References to the Nightmare World of Franz Kafka*. In: The University of New Hampshire Law Review: *Pierce Law Review*. 2005, Vol. 3, No. 2. 198. p. https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=unh_lr

²⁷ DOSZTOJEVSZKIJ, FJODOR MIHAJLOVICS: *Bűn és bűnhődés*. Európa. Budapest, 2021.

²⁸ HEGEDÜS GÉZA: *Világirodalmi arcképcsarnok*. Trezor. Budapest, 1994. 275. p.

A cselekmény 1865-ben játszódik Pétervárott, egy volt jogász hallgató néhány hónapját bemutatva. *Raszkolnyikov* egy apró, sötét szobában lakik egyedül, szűkölködve. Nincs elég pénze, ezért félbehagyja jogi tanulmányait, tevékenysége kimerül annyiban, hogy időnként kimegy az utcára sétálni. Nem dolgozik, mert gondolkodik, gondolkodik, mert nem dolgozik. Az állandó éhségtől, a nincstelenségtől és a koporsóként ható szobától képtelen gondolatok fordulnak meg a fejében: embert akar ölni.

A mű elején kiderül, hogy már egy ideje fontolgatja az uzorásnő, *Aljona Ivanovna* elleni merényletet, már tudja, hogy hány lépésnyire van a háza tőle, milyen eszközzel fogja megölni és miért. Megfigyelhető egyfajta bizonytalanság a tervét illetően, maga se tudja, hogy képes lenne-e megtenni, amire készül. Korábban hallott egy beszélgetést két férfi között, miszerint meg kellene ölni az uzorást, mert mindenkinek csak a kárára van. Ez megerősítette szándékában, megnyugodott, hogy nem csak ő gondolja hasonlóan. Két nappal az eset előtt utoljára bemegy *Ivanovnához*, zálogba ad egy értéktárgyat, közben megjegyzi, hogy hol tartja a kulcsait és melyik szobába megy a pénzéért, tehát „felméri a terepet”.

Éppen lemondana tervéről, amikor fültanúja lesz egy kijelentésnek, miszerint az uzorásnő húga, *Lizaveta* másnap este 7 órakor biztosan nem lesz otthon. Régóta a megfelelő pillanatra várt, *Raszkolnyikov* úgy érzi, talán soha többé nem kínálkozik még egy ilyen alkalom, amikor biztosan tudja, hogy csak az öregasszony lesz otthon és nem fogja megzavarni a húga. Hazamegy, megteszi a kellő előkészületeket és belevarr a kabátjába egy szövetszövetdarabot, arra akarja ráakasztani a baltát.

Itt szeretnék egy pillanatra megállni és ismertetni a törvényszöveget. A Btk. 160. § (1) bekezdése szerint „aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Ezt alapeseti ölésnek azonosítjuk, például az egyetlen lövéstől meghalt sértett esetében. Azonban az emberölésnek vannak minősített esetei, amikor a büntetés tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés.²⁹ Az egyik ilyen eset, ha előre kitervelten követték el. *Raszkolnyikov* régóta tervezte a bűncselekmény elkövetését, ez látszik abból, hogy tudta, hány lépés választja el a két házat, elment egy utolsó „terepszemplére”, egy akasztót varrt a kabátjába, eldöntötte, hogy honnan fogja a baltát elhozni és kiválasztotta a megfelelő időpontot a tett végrehajtására. Másik minősítő eset a nyereségvágyból elkövetett emberölés,³⁰ mert célja a pénzszerzés (erre a szándéka még az ölési cselekmény kifejtése előtt kiterjedt), amelynek eszköze az emberölés.

Másnap elaludt, este 7 óra után hagyja el a házat, a balta nélkül, mert a konyhából nem tudná észrevétlenül elvenni. Más megoldást talál: a fészerből hoz el egyet, ahol éppen senki nem tartózkodik. Belép *Ivanovna* házába, átnyújt egy ezüst cigarettatartónak álcázott fadarabot, amelyet többször átkötött zsineggel, hogy nehéz legyen leszedni a tárgyról. Közben ütésre emeli a kezét, majd lesújt az uzorásnő fejére, többször. Nem halt meg az első csapástól, tehát nagy fájdalmat érezhetett a végső ütésig. Következő minősítő eset a különös kegyetlenség,³¹ egyrészt mivel a sértett aránytalanul nagy szenvedésen ment keresztül halálának beálltaig, másrészt mert a vádlott teljesen kivetkőzött emberi mivoltából, egyre erősebben sújtott le.

Magához vette az *Ivanovna* nyakában lógó erszényt, valamint a ládából előkerült néhány zálogtárgyat. Időközben hazaért *Lizaveta*, és hogy ne maradjon szemtanú, őt is megölte, tehát több ember sérelmére³² követte el a bűncselekményt. Ezután bár bajosan, egy fülbevalót elejtve, de elmenekült a tett színhelyéről és hazament. Ágynak esett, beteg lett. Másnap a bizonyítékokat egy kő alá rejtette.

Hogy mi volt valódi szándéka, ami miatt ölésre vetemedett? Egy eszme. Szerinte léteznek közönséges és nem közönséges emberek, például *Napoleon*. A „közönségesek” minden esetben

²⁹ Btk. 160. § (2) bek.

³⁰ Btk. 160. § (2) bek. b) pont

³¹ Btk. 160. § (2) bek. d) pont

³² Btk. 160. § (2) bek. f) pont

be kell tartásuk a törvényt, mert ha nem, súlyos szankciókkal sújthatók. Vannak azonban azok a történelmi személyek, nagy uralkodók, akik bár sokakat megöltek, mégis koszorút tesznek a fejükre. Miért lehet ez? A cél szentesíti az eszközt? Melyek az ember szabadságának korlátai?

Az utóbbira talán egyszerűbb válaszolni, mert az Alaptörvény IV. cikk (1) bek. kimondja, hogy „*Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.*”³³ Az ember szabadságát a másik ember szabadsága korlátozza, tehát senki nem sértheti meg más szabadságát, jogát. Ebből következően nem lehet elvenni önkényesen másnak az életét, mert joga van az élethez.

A nagy hadvezérek, uralkodók azért öltek, hogy megvalósíthassák eszméiket, valami újat hozzanak létre. Miért nem ítélik el őket? Talán a többség egyetért döntésükkel, titokban ők is vágnak az új korra, a megmentőt látják a „kivételesekben”. Lehet, hogy a hatalmuktól félnek, hiszen eddig tízezer életet ontott ki a parancsnok, nem számít még egy-kettő. Az is lehet, hogy bele se gondolnak, mi a változás ára, vakon követik védelmezőjüket.

De ki válhat „különlegessé”? Van valamilyen ismertetőjegye? Tudja előre, hogy ő nem közönséges, ezért bármit megtehet? *Raszkolnyikov* ilyeneken gondolkodik és kíváncsi, hogy ő vajon melyik csoportba tartozhat. Képes úgy büntet elkövetni, hogy nem rokkant bele? Ha igen, az azt jelenti, hogy ő a kiválasztott, és azért, hogy gazdag legyen és új jövőt hozzon, bármit megtehet. Ez messze áll a realitástól. A cél nem szentesíti az eszközt, ha el akarjuk érni azt, helyes úton tegyük. Úgy, hogy tisztességesek és hűek maradjunk magunkhoz. Ha ez nem megy, keressünk másik célt.

Hosszas bűnhődés és elmélkedés után *Raszkolnyikov* is belátta, hogy bűn az, amit tett, nem egy ártó férget ölt meg az uzsorásnő személyében, hanem egy embert. A betegsége mutatja, hogy van lelkiismerete, amely nem hagyja nyugodni, tehát ő is közönséges ember és helytelenül cselekedett, ezért megérdemli a méltó büntetést.

A bűncselekmény fogalmából kiindulva³⁴ magatartása emberi, akaratlagos és hatóképes, tehát cselekményt valósít meg. Elkövetési magatartása tevőleges, amikor lesújt a baltával, ezzel megvalósítva az emberölés törvényi tényállását. Passzív alany *Aljona Ivanovna* és *Lizaveta*. Az eredmény materiálisan sértő, a sértettek halála, és ok-okozati összefüggés áll fenn cselekménye, valamint az eredmény bekövetkezése között. Nem szükséges személyes kvalifikáltság ahhoz, hogy tettessé váljon, tehát közönséges bűncselekményről beszélünk. Cselekménye szándékos, egyenes szándékkal ölte meg a sértetteket, kívánta és biztosra vette haláluk beálltát. Nem áll fenn se jogellenességet, se bűnösséget kizáró ok, tehát bűncselekményt valósított meg, amely befejezett stádiumú, mert a sértettek meghaltak, tehát a törvényi tényállás teljes egészében megvalósult. Önálló tettesi alakzatot azonosíthatunk, mert a vádlott egyedül valósítja meg a tényállást.

4 minősített esetet azonosítottam, köztük a több ember sérelmére elkövetett emberölést. Enyhítő körülményként lehet értékelni, hogy önként beismerte tettét, apró részletességgel beszámolt a bűncselekmény elkövetéséről és hogy hová rejtette el a bizonyítékokat, büntetlen előéletű, valamint korábban többször támogatta anyagilag a rászorulókat.

VI. Összefoglalás

Dolgozatomban röviden ismertettem a jognak és az irodalomnak a kialakulását, amelyet fontosnak tartottam, mert bár nem szokták megemlíteni a „jog és irodalom” kapcsán, én szeretem megismerni a szavak jelentését, ezzel elhelyezve őket a megfelelő „fiókba”. Igyekeztem csak a lényeges adatokat leírni, mert korábban tanultunk róla, így már csak a rend kedvéért is szerepeltettem őket.

³³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

³⁴ Btk. 4. § (1) bek.

A második részben a „jog és irodalom” két fő irányzatával foglalkoztam, amelyeket *Nagy Tamás* hozott be Magyarországon a köztudatba. Eddig nem gondoltam bele, hogy a jogászoknak is érték lehet a szépirodalom, hogy ők is magukévá tudják tenni és tanulhatnak belőle, úgyhogy pozitívan csalódtam tanulmányom elkészítése során.

Következőnek a „jogi történetmesélésről” írtam, egy szemléltető példával indítva, hogy már csak a memóriánk is jobban működik, ha látjuk magunk előtt az eseményeket, ellenben akkor, ha valamilyen jelentéssel felruházott szavakat próbálunk megjegyezni. Kiemelném, hogy akármit tanulunk, olvasunk vagy hallunk, ha elképzeljük, kicsit kiszínezzük, nemcsak számunkra lesz élvezhetőbb a befogadás, hanem majd annak is, akinek mi magunk mesélünk róla.

Végül a Bűn és bűnhődéssel foglalkoztam, amely jelenleg az egyik kedvenc olvasmányom, mert magával ragadott a bűncselekmény leírása, *Raszkolnyikov* lelkében lejátszódó folyamatok és a szereplők egymáshoz való viszonya. Büntetőjogból nemrég tanultunk az emberölésről és az ehhez kapcsolódó jogesetek elemzéséről, ezért is tartom megfelelőnek ezt a választást. Szerettem volna az irodalmon keresztül kapcsolódni a joghoz, bemutatva, hogy úgy is élvezhetjük az olvasást, hogy közben jogi tanulmányunk számára értékes gondolatokat, eszméket ismerhetünk meg.

Zárásként elmondanám, hogy közel se dolgoztam fel a „jog és irodalom” minden ágát, nem merítettem ki minden lehetőségét, jóval többet lehetne írni, többet lehetne kutatni. Szándékomban áll a jövőben bővíteni a témával kapcsolatos ismereteimet, ezáltal precízebben megfogalmazni a mondanivalómat.

Irodalomjegyzék

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

Adams v. Tanner. Washington, Counsel for Parties, 1917, 273. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep244/usrep244590/usrep244590.pdf>

DOSZTOJEVSZKIJ, FJODOR MIHAJLOVICS: *Bűn és bűnhődés*. Európa. Budapest, 2021.

FEKETE BALÁZS – MOLNÁR ANDRÁS (szerk.): *Iustitia emlékezik. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet. Budapest, 2020. https://jog.tk.hu/uploads/files/kotet_teljes.pdf

GREENE, DWIGHT et. al.: *The Case of the Speluncean Explorers: Contemporary Proceedings*. The George Washington Law Review, 1993. Vol. 61. No. 6. 1754-1755. p. https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1132&context=fac_articles

HEGEDÜS GÉZA: *Világirodalmi arcképcsarnok*. Trezor. Budapest, 1994.

H. SZILÁGYI ISTVÁN: *Kínos történetek. Jogi történetmesélés és jogszociológia*. In: Bodnár Kriszta – Fekete Balázs (szerk.): *Iustitia meghallgat. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*. MTA TK JTI, Budapest, 2018. https://jog.tk.hu/uploads/files/MTA_JTI_justitia.pdf

KLANICZAY TIBOR et. al.: *A magyar irodalom története 1600-ig*. In: Sötér István (szerk.): *A magyar irodalom története I*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1964. https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/11/27/dd/1/MIrT_01.pdf

MAGYAR ELEMÉR: *Fekete fehér*. BBS-INFO Könyvkiadó és Informatikai Kft. Budapest, 2005.

MAGYAR ELEMÉR: *Kezdő bűnözők kézikönyve*. BBS-INFO Könyvkiadó és Informatikai Kft. Budapest, 2001.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Miller and another v. Jackson and others. Court of Appeal, 1975, 173. https://lawapps2.law.miami.edu/clink/download.aspx?ca_id=340&cad_id=410

MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA: *Római jog*. Szeged, 2019.

NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog*. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2020.

NAGY TAMÁS: *Jog és irodalom – valami jog van ami irodalom*. Szeged, 2007.
<https://docplayer.hu/15469932-Nagy-tamas-jog-es-irodalom.html>

NAGY TAMÁS: *Josef K. nyomában – jogról és irodalomról*. Attraktor. Máriabesnyő – Gödöllő, 2010. <https://www.szaktars.hu/attraktor/view/nagy-tamas-josef-k-nyomaban-jogrol-es-irodalomrol-2010/?pg=13&layout=s>

POTTER, PARKER: *Ordeal by Trial: Judicial References to the Nightmare World of Franz Kafka*. In: The University of New Hampshire Law Review: Pierce Law Review. 2005, Vol. 3, No. 2. 198. p. https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=unh_lr

TÓTH J. ZOLTÁN: *A „jog és irodalom” felhasználása az egyetemi oktatásban*. Irodalmi Szemle, 2015/1. 15. p. https://irodalmiszemle.sk/wp-content/uploads/2016/02/isz_2015_01.pdf

United States v. Arboleda-Hurtado. Florida, 1992. 790 F. Supp. 1140.
<https://cite.case.law/f-supp/790/1140/>

Az internetes források utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 20.